

Miroslav Bárta, Martin Kovář, Otakar Foltýn (eds.): *Povaha změny. Bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*
Praha, Vyšehrad 2015, 320 s.

Kniha *Povaha změny. Bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace* je počinem, za kterým stojí editorská trojice Miroslav Bárta, Martin Kovář a Otakar Foltýn, přičemž se jedná o publikaci zaměřující se na stav současné civilizace, respektive na pojem kolapsu. Ještě než ale přejdeme ke shrnutí a reflexi příspěvků, zastavme se na okamžik u předmluvy. Tu napsali Ladislav Henek, Martina Kociánová a Tomáš Tureček a jejím hlavním tématem je stručné nastínění povahy problémů současné civilizace, které se artikulují kolem fenoménu zavírání očí před nadcházejícími změnami. Za netematizaci toho, co je na příchodu, autoři předmluvy kritizují zejména politické a intelektuální elity: „... zejména ti, kdo měli bdít nad bezpečností svých zemí, nechťeli pravdivě vidět to, co přichází – onu pravou povahu změny – byla to změna tragická a veskrze násilná“ (s. 9). V předmluvě je brána jako emblematický příklad druhá světová válka, kdy elity v jistém ohledu selhaly. Podobná situace je, jak alespoň autoři předmluvy (a ostatně i všechny příspěvky v knize) tvrdí, charakteristická i pro naši dobu: na jedné straně zde máme fakt nadcházejících změn, na straně druhé také intencionální zaslepenost osob, které mají politickou a intelektuální odpovědnost, avšak odmítají vidět onu „pravou povahu změny“. Ti, kteří „nejdou slepí“ (s. 11), jsou často „okřikováni, aby, nestrašili“, (...) jsou nálepkováni hanlivými výrazy“ (s. 11). Je proto nutné kvitovat s povděkem, že i přes tento obecný názor existují lidé, kteří se nebojí analyzovat a varovat současnou společnost: „Budmě jim vděční.“ (s. 11) Ti jsou také označováni za „učené autory této knihy“ (s. 10).

Předmluva tak textově zřetelně konstruuje základní binární opozici *my* a *oni*. Zcela jistě se jedná o specifické performa-

tivní gesto mající za cíl domestikovat čtenáře. Ten se může ocitnout na dvou pozicích: za první je již čtenářem „učeným“, tudíž bude myšlenky obsažené v knize sice kriticky zkoumat, ale ve své podstatě s nimi bude souhlasit; za druhé se jedná o čtenáře, který se teprve stane tím, kdo byl čtenbou přetvořen – z prvotního momentu nevědomosti dospěje na rovinu poznání. Učenost je v tomto kontextu spjata se schopností jasněho rozlišení, že současná společenská situace je ve stavu krize. Ti, kdo si tento fakt zastírají, jsou tedy neučení, jsou to ti, kdo nepoužívají dostatečně uvědoměle zdravý rozum. Je pak poněkud paradoxní, že kniha obsahuje povedený text o myšlenkách Konrada Paula Liesmanna od Petra Pernici.

Performativní gesto diferenciacce je podpořeno odkazy na tzv. „zdravý rozum“. Je zcela evidentní, přičemž toto tvrzení nespočívá v nějakém kritickém zaměření se na to, co je obsahem evidence či jaká je struktura vykazování význačných bodů formujících tuto evidenci, že svět je v krizi: každý, kdo používá zdravý rozum, musí tento fakt bezpodmínečně nahlédnout. To, že ohlašování pojmu krize je ve své podstatě velmi specifickým aktem subsumpce (politické/hospodářské/sociální problémy je nutné chápat jako problémy, jejichž jednotným jmenovatelem je právě pojem krize, což je tvrzení kruhové, protože problém je definován tím, že se jedná o ‚situaci‘, kdy řešení je teprve ‚na příchodu‘, respektive musí se k němu dospět; je to tedy situace ‚kritická‘), nemusíme dodávat, ale důležitá se mi zdá zejména tendence některých autorů knihy k tomu, aby na předpoklady, z nichž jejich jednotlivá tvrzení vycházejí, nebrali dostatečně zřetelný ohled.

Slovníkem klasické naratologie můžeme konstatovat, že kniha začíná deficientní situací – konstatuje se fakt krize –, přičemž význam jednotlivých textů spočívá v jejich postavení jako jednotlivých uzlových bodů vyprávění, které posouvají narativ dále k vysněnému cíli (analýza předpokladů a důsledků této krize a její zažehnání).

Tyto poznámky nás dovádějí k jednomu problematickému momentu, kdy se nutně musíme ptát, komu je kniha vlastně určena. V publikaci jsem nenašel žádné informace o recenzním řízení, tudíž se (nejspíše) nejedná o kolektivní vědeckou publikaci, ovšem neproběhlo ani lektorské řízení (nebo tato informace také není v textu obsažena), nejspíše tedy máme co do činění se sborníkem, který si nečiní nárok na to, aby se nějakým způsobem zapsal do povědomí jako odborná kniha – spíše se jedná o sborník tematizující jistý problém ze specifické perspektivy. Ovšem i tak jsou některé příspěvky, podle mého názoru, poněkud problematické; respektive nejsem si jist, zda by si opravdu zasloužily publikovat.

Mám tím na mysli text Dany Drábové nazvaný „Energetika se mění pomaleji než okolní svět“, který je plný běžně dostupných informací. Nelze hovořit o nějakém invenčním pohledu autorky, byť se sama snaží v krátkém závěrečném odstavci nabídnout možnosti pro východisko ze současné situace. Jiným příkladem může být text Petra Robejška „Krise ekonomické a politické konkurenceschopnosti západního modelu. Demokracie pod tlakem ekonomiky“. Nejenže v textu nejsou přítomny odkazy na primární (či sekundární) literaturu, ale celková argumentace je poněkud jednostranně založená. Jinými slovy považují také obsahovou stránku knihy za problematickou; rozhodně je kvalita jednotlivých textů značně nevyrovnaná.

Obsahová rovina knihy je výrazem tendence, kterou v úvodním textu „Povaha změny a svět kolem nás“ artikulují Miroslav Bárta, Otakar Foltýn a Martin Kovář, tj. „mnoholetého snažení o změnu ontologie světa“ (s. 13). Samotné spojení „ontologie světa“ vyznívá v tomto kontextu značně problematičtěji, protože v jistém ohledu implikuje, že svět je závislý na námi vypracované ontologii. Ovšem této reflexi se v knize místo nedostane, vlastně si čtenář není vůbec jistý tím, jaký je vztah „nás“

a světa, což, pokud se chceme zabývat ontologií, bychom se asi měli pokusit vyjasnit. Nechme tyto poznámky stranou a ptejme se, v čem knihou předložená ontologie spočívá? Za prvé autoři tvrdí, že se současný svět nachází ve „stadiu ontologického vakua“ (s. 14), což znamená, že neexistuje ontologická koncepce schopná artikulovat možnosti rozumného řešení problémů, které nás obklopují, „že se nám prakticky nedostává času se v nich orientovat, natož těm nejzávažnějším z nich správně porozumět“ (s. 14). Nabízí se několik velmi jednoduchých otázek: Jaký je vztah ontologie a problému? Jaké je kritérium pro rozpoznání (kvazi) problémů a problémů? Jakými způsoby se artikuluje pole pro řešení oněch problémů?

Za prvé jsem přesvědčen o tom, že problém vždy vychází z jisté multiplicity faktorů, které jsou obsaženy v určitém chápání světa. Proto je nutné se ptát, jaký typ problémů ontologie proponovaná autory publikace vlastně řeší? Řeší se téma krize, ale jak již bylo ukázáno výše, problém v sobě nutně obsahuje prvek krize jakožto konstituční moment sebe sama. Pokud je autorům knihy, zejména Miroslavu Bártovi, vlastní tvrdit, že se jedná o popis a porozumění povaze změny, která v sobě obsahuje jak dlouhodobou rovinu, tak rovinu (téměř) okamžitou transformaci, přičemž se tím má na mysli zejména předpoklad skokového vývoje, je, podle mého názoru, poněkud unáhlené ihned přijít s výrokem o jeho přínosu pro „filozofii dynamiky dlouhodobých procesů“ (s. 20), která je rámována měřítkem makrohistorie (ibid.). Tím jsou vyvolány další, spíše obecnější otázky: Jak může ontologie přispět k biologii, fyzice, historii? Neboli, chci tím říct, že otázky ontologické se v publikaci ve velké míře převádějí na otázky epistemologické bez dalších vyjasnění. Rozhodně podle mého názoru nestačí říct, že všichni, kdo do publikace přispěli svým textem, se „snaží maximálně objektivně zamýšlet nad vybranými tématy“ (s. 15).

Nejsem si úplně jist, v čem spočívají pozitiva představené ontologie, dokonce ani nevím, v čem se tato ontologie liší oproti nějakým jiným „ontologiím“. Pokud je v její podstatě předpoklad procesuální povahy světa, tak se na jedné straně jedná o tvrzení banální, zároveň však na straně druhé o tvrzení naprosto zásadní, byť nerozpracované. „Ontologické vakuum“ nerozprášíme tím, že si sami nadefinujeme něco, čemu budeme říkat „ontologie“, aniž bychom detailně reflektovali předpoklady tohoto kroku.

Za další je čtenář vystaven i obsahovým nepřesnostem. Příkladem může být studie Ludmily Trapkové a Vladislava Chvály nazvaná „Organismus rodiny v ohrožení“. Ve své podstatě se jedná o text smysluplný a také s jasnou artikulací problému, který řeší. Ovšem považuji za poněkud nešťastné, když se v textu dočítáme takovéto zjednodušující pasáže: „Derridovská generace intelektuálů, která dozrála v šedesátých letech, se prosadila rázným odmítnutím starých pravd, ostatně podobně se prosazovaly generace předešlé. Jacques Derrida ale přišel s tím, že prakticky všechny dosavadní zkušenosti a vědomosti je třeba podrobit procesu *dekonstrukce*. A opravdu se ukázalo, že především v sociální oblasti lze zpochybnit téměř všechno, na čem dosavadní svět stojí (Derrida 2002). (...) Studie jiného francouzského myslitele Michela Foucaulta, odkrývající temnou stránku evropské historie, pomohly strhnout masku lásky a dobra, pod kterou se skrýval teror a zlo převlečený za tradici (Foucault 2000 a 1994).“ Pokud pomíneme obsahové nesrovnalosti, tato pasáž je ve studii naprosto zbytečná a pouze zavádějící – sesumírovat Derridovu filosofii a Foucaultův přístup ke společnosti v jednom odstavci je dosti odvážný podnik.

Pokud se úvodem knihy vine myšlenka, že při „srovnání jednotlivých a vzájemně územně ani časově nesouvisejících společností, kultur a civilizací se ukázalo, že

mají ve svém vývoji obvykle ne jeden, ale několik společných jmenovatelů“ (s. 21), musím v tomto ohledu zcela jistě vyzdvihnout studii Martina Kováře, která je velmi precizním opracováním nastoleného tématu. Pokud by většina příspěvků dosahovala kvality Kovářova textu, mnoho výtek v této recenzi by pozbylo smyslu.

Martin Charvát

Lenka Slepíčková: *Diagnóza neplodnost. Sociologický pohled na zkušenost nedobrovolné bezdětnosti*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2014, 166 s.

Publikace Lenky Slepíčkové nazvaná *Diagnóza neplodnost: sociologický pohled na zkušenost nedobrovolné bezdětnosti* se zaměřuje na vysoce aktuální oblast neplodnosti a s ní spojené asistované reprodukce.

Lenka Slepíčková shrnuje hlavní přístupy v oblasti neplodnosti a představuje téma asistované reprodukce jako téma politické a silně normativní, které se úzce pojí s pozicí žen ve společnosti. Z obsahového hlediska je práce členěna do sedmi kapitol. Hlavní dělení je na část kvantitativní a kvalitativní, která obsahuje vlastní výzkum autorky. V kvalitativní části autorka v rámci hloubkových rozhovorů odhaluje intimní sféru prožívání neplodnosti dotčenými jednotlivci, jejich nalézání své role v rámci léčby a hledání možných řešení, jak efektivně dosáhnout kýženého cíle, tedy rodičovství. Neplodnost je zde představena jako biografický zlom v životě žen, který tvoří předěl mezi dobrovolnou a nedobrovolnou bezdětností.

Jak Lenka Slepíčková uvádí v úvodu své knihy, neplodnost je celosvětovým problémem s narůstající tendencí. Neplodnost narušuje „moderní koncept plánování rodičovství“ (s. 11), kdy neschopnost mít dítě představuje jak pro aktéry, tak pro společnost pocit zklamaní a selhání. V současné